
Grzegorz Gołębiowski

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Modele kapitalizmu a kierunek rozwoju gospodarczego Polski

Streszczenie

W artykule zdefiniowano pojęcie kapitalizmu, a także dokonano w oparciu o literaturę przedmiotu przeglądu badań dotyczących modeli tego systemu społeczno-gospodarczego. Opisano istotne cechy gospodarki wolnorynkowej, będące podstawą przyjmowanych klasyfikacji. Na tej podstawie ukazano miejsce (usytuowanie) gospodarek różnych państw. Jednym z etapów analizy było zestawienie państw występujących w omówionych modelach kapitalizmu w kontekście najpopularniejszych rankingów konkurencyjności i sformułowanie na tej podstawie wniosków o efektywności danego systemu gospodarczego. Dokonane zestawienia i analizy stały się podstawą do sformułowania ogólnej rekomendacji dotyczącej kierunku rozwoju systemu gospodarczego w Polsce.

Wprowadzenie

Można powiedzieć, że historia nowożytna jest historią powstania i ewolucji kapitalizmu, a w XX wieku także tzw. realnego socjalizmu. System kapitalistyczny stał się polityczną i społeczną, a także ekonomiczną alternatywą ustrojową dla feudalizmu. Wymieniony tu tzw. realny socjalizm był próbą alternatywy, w takim samym sensie, dla kapitalizmu. Istnienie tej alternatywy do końca nie straciło racji bytu, z jednej strony dlatego, że istnieją jeszcze państwa, które określa się socjalistycznymi – Chiny, Wietnam czy Kuba, a z drugiej strony, jeśli można tak powiedzieć, klasyczny model kapitalizmu przyjmuje różne oblicza, od bardziej „kapitalistycznego” do bardziej „socjalistycznego” (Łukaszewicz, 2005:34).

Wielu badaczy społecznych jest zaangażowanych w debatę nad modelami systemu kapitalistycznego. Stąd, warto jest zapoznać się z pojęciem kapitalizmu, które używane jest na wiele różnych sposobów. H. Pirenne definiuje kapitalizm, biorąc pod uwagę bardzo ogólne spojrzenie jako „tendencję do stabilnej akumulacji bogactwa” (Hilton, 1976: 145-158; Goody, 2006: 37). Inny badacz, R. I. Heilbroner (1987: 349) twierdzi, że kapitalizm polega na takich stosunkach pomiędzy pracą i płacą, które stają się środkiem emancypacji, a nie subordynacji pracy, ponieważ przewaga pracy najemnej nad pracą niewolniczą czy pańszczyźnianą polega na prawie osoby pracującej do odmowy dostępu do siły roboczej przez kapitalistę (Goody, 2006:37). Cech przypisywanych kapitalizmowi jest wiele, np. rozwój form racjonalności opartych na rachunku w ramach relacji między środkami i celami, pluralizm ideologii, kładący kres wcześniejszemu monolitowi przekonani i wiary itp. Choć najczęściej podkreśla się, że kapitalizm jest po prostu „wieloraki, złożony jak życie” i „nie jest on ideologią lecz praktyką” (Albert, 1994: 21).

Tym niemniej, intensywność i różnorodność charakterystyk kapitalizmu zależy od przyjętego horyzontu czasu jego występowania. Pojawia się zatem czasem podział na wczesny kapitalizm, kapitalizm szczytowy (okres rewolucji przemysłowej) oraz późny kapitalizm (okres po pierwszej wojnie światowej) (Goody, 2006: 39).

Jedna ze współczesnych definicji kapitalizmu brzmi: „Jest to ustrój, w którym podstawowym motywem działalności gospodarczej jest zysk, a głównym mechanizmem koordynacji jest rynek i konkurencja” (Kowalik, 2005: 35). Ustrój, model, czy system kapitalizmu istniejący w danym kraju jest stworzony na wzór opisywany przez socjologów, czy ekonomistów. Jest on ukształtowany przez wiele czynników społecznych i politycznych oraz w określonych uwarunkowaniach historycznych. Jak twierdzi J. Bossak (2006: 19) suwerenność państw sprawia, że ich ustrój i struktura gospodarcza są w znacznym stopniu efektem kompromisów politycznych, a nie rozwiązaniami modelowymi.

1. Klasyfikacja współczesnych modeli kapitalizmu

W literaturze przedmiotu używane są różne klasyfikacje modeli kapitalizmu. Wynika to z wielu czynników. Do najważniejszych z nich można zaliczyć stosowanie różnego nazewnictwa, używanie odmiennych kryteriów podziału, wyróżnianie typów kapitalizmu jedynie na podstawie czynników ekonomicznych lub zestawu triady czynników ekonomicznych, społecznych i politycznych (Wojtyna, 2005: 94).

Wydaje się, że można przyjąć, iż umowny model kapitalizmu (system gospodarczy) określany jest przez swoistego rodzaju system finansowy charakterystyczny dla danego państwa¹. Biorąc to za podstawę, można spróbować sklasyfi-

¹ Przyjęto rozumienie systemu finansowego za pozycją: *System finansowy w Polsce*, Pietrzak B., Polański Z., Woźniak B. (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.

kować modele kapitalizmu według pewnych podobieństw szeregu cech, pamiętając jednak o pewnej umowności takiej klasyfikacji. Traktując sprawę bardzo wnikliwie można dojść do wniosku, że przy znacznej różnorodności rozwiązań przyjętych w poszczególnych krajach, należałoby każde z nich traktować jako odmienny specyficzny rodzaj kapitalizmu.

P.A. Hall i D. Soskice (2001) wyróżniają dwa modele kapitalizmu: gospodarki rynkowej opartej na koordynacji (ang. *coordinated market economies*, CME) oraz gospodarki liberalnej (ang. *liberal market economies*, LME). Ich rozróżnienie bierze się z mikroekonomicznego podejścia do analizy. Gospodarka traktowana jest przez autorów jako system, w którym przedsiębiorstwa działają, opierając się na relacjach z innymi podmiotami, co pociąga za sobą dylematy koordynacyjne. Ich zdaniem, problemy koordynacji występują w pięciu sferach: stosunkach przemysłowych, szkoleniach zawodowych i edukacji, nadzorze właścicielskim, relacjach pomiędzy przedsiębiorstwami oraz wewnętrznymi relacjami między pracownikami danego przedsiębiorstwa. Indeks koordynacji w wybranych państwach prezentowany jest w tabeli 1. Im mniejsza wartość indeksu koordynacji, tym kraj charakteryzuje się bardziej liberalną gospodarką.

P. A. Hall i D. Soskice (2001) do modelu kapitalizmu, nazwanego przez nich gospodarką liberalną (LME) zakwalifikowali sześć państw: Stany Zjednoczone, Wielką Brytanię, Australię, Kanadę, Nową Zelandię i Irlandię. Według nich gospodarki rynkowe oparte na koordynacji (CME), charakterystyczne są dla Niemiec, Japonii, Szwajcarii, Holandii, Belgii, Szwecji, Norwegii, Danii, Finlandii i Austrii. Ponadto, pozostawili jeszcze sześć państw, które trudno byłoby jednoznacznie zakwalifikować, do któregoś z wymienionych przez nich modeli. Zaliczyli do nich Francję, Włochy, Hiszpanię, Portugalię, Grecję i Turcję. Mogą one być przykładem odrębnego modelu kapitalizmu, który został przez nich nazwany „śródziemnomorskim” (ang. *mediterranean*). Charakterystyczny dla państw w tym modelu jest relatywnie duży udział sektora rolnego, a także duży zakres interwencjonizmu państwowego, który prowadzi do specyficznego rodzaju nierynkowej koordynacji w sferze finansów przedsiębiorstw, ale stosunkowo liberalnego porządku, jeśli wziąć pod uwagę regulacje dotyczące siły roboczej.

Cytowani autorzy stwierdzają, że każdy z omawianych przez nich modeli kapitalizmu ma swoich zwolenników i nie można jednoznacznie stwierdzić, że jeden jest lepszy od drugiego. W każdym z nich w długim okresie osiąga się podobne rezultaty rozwoju go-

Tabela 1. Indeks koordynacji dla wybranych państw

USA	0,00
Wielka Brytania	0,07
Kanada	0,13
Nowa Zelandia	0,21
Irlandia	0,29
Australia	0,36
Szwajcaria	0,51
Hiszpania	0,57
Holandia	0,66
Francja	0,69
Szwecja	0,69
Dania	0,70
Finlandia	0,72
Portugalia	0,72
Belgia	0,74
Japonia	0,74
Norwegia	0,76
Włochy	0,87
Niemcy	0,95
Austria	1,00

Źródło: Hall, Gingerich, 2004.

spodarczego. Dostrzegalnymi pomiędzy tymi modelami gospodarczymi różnicami są potencjał innowacyjny oraz odmiennie dokonująca się w nich dystrybucja dochodu i zatrudnienia (Hall, Soskice, 2001).

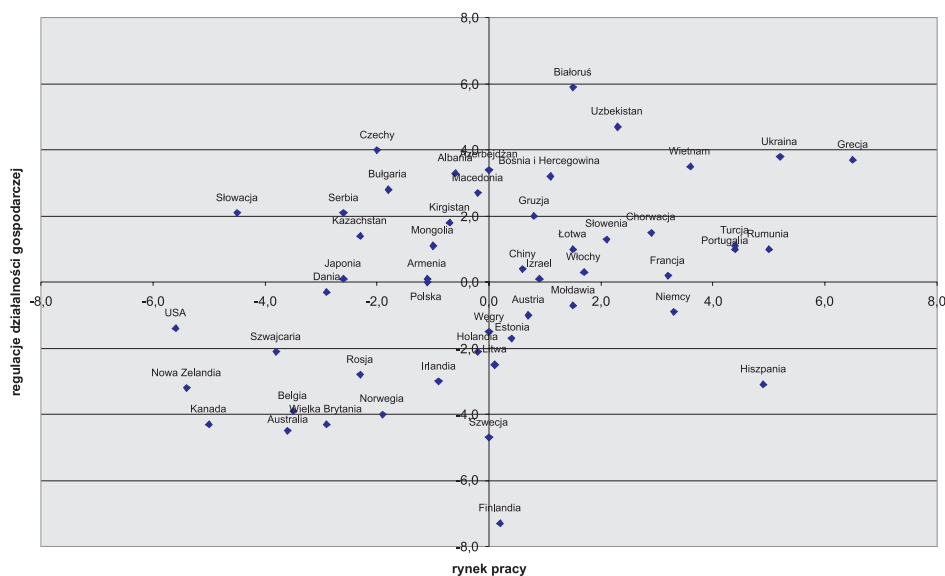
Kolejnym ciekawym ujęciem modeli kapitalizmu jest rozróżnienie zastosowane przez B. Amable'a (2003). Punktem wyjścia do klasyfikacji Amable'a było wyłonienie pięciu najważniejszych obszarów: konkurencji na rynku produktów, związku siła robocza – płace oraz instytucji rynku pracy, sektora pośrednictwa finansowego oraz nadzoru właścicielskiego, ochrony socjalnej i państwa opiekuńczego, a także sektora edukacji. Pomędzy przyjętymi obszarami „instytucjonalnymi” ustalona została komplementarność i wraz z wynikami badań nad cechami gospodarki kapitalistycznej zostało wyróżnionych pięć modeli charakteryzujących się specyficznymi formami instytucjonalnymi oraz szczególnymi rodzajami instytucjonalnej komplementarności, tj.: (Wojtyna, 2005)

1. Model rynkowy (Wielka Brytania, USA, Australia, Nowa Zelandia, Irlandia).
2. Model socjaldemokratyczny (Szwecja, Norwegia, Dania).
3. Model kontynentalny europejski (Francja, Niemcy, Holandia, Austria).
4. Model śródziemnomorski.
5. Model azjatycki (Japonia, Korea).

Wśród sklasyfikowanych przez B. Amable'a i podanych przez A. Wojtynę modeli znajdują się trzy, które charakterystyczne są dla Europy (pomijając Wielką Brytanię, która została zaliczona do modelu rynkowego). Te trzy europejskie modele opisane są przez cytowanych autorów w następujący sposób: „Model socjaldemokratyczny charakteryzuje się silną zewnętrzną presją konkurencyjną. Wymaga się w nim pewnej elastyczności siły roboczej. Elastyczność ta nie jest jednak osiągana w drodze zwolnień z pracy i innych dostosowań o charakterze rynkowym. Inwestycje w kapitał ludzki są chronione przez kombinację umiarkowanej ochrony zatrudnienia, wysokiego poziomu ochrony socjalnej oraz możliwości łatwego przekwalifikowania się dzięki rozbudowanej aktywnej polityce rynku pracy. System skoordynowanych rokowań płacowych sprzyja solidaryzmowi w ich kształtowaniu, co z kolei pozytywnie oddziałuje na innowacyjność i wydajność”.

Model kontynentalny, mający pewne wspólne cechy z systemem socjaldemokratycznym, charakteryzuje się wyższym stopniem zatrudnienia i występowaniem w mniejszym zakresie państwa opiekuńczego. Scentralizowany system finansowy sprzyja długookresowym strategiom przedsiębiorstw. Rokowania płacowe są skoordynowane, a politykę płac cechuje solidaryzm społeczny. Słabiej niż w modelu socjaldemokratycznym rozwinięty jest system przekwalifikowania pracowników, co ogranicza możliwości „ofensywnej” elastyczności na rynku pracy.

Model śródziemnomorski charakteryzuje w większym stopniu oparcie się na ochronie zatrudnienia, a w mniejszym zakresie na ochronie socjalnej. Tak zorganizowany system jest możliwy dzięki relatywnie dużej centralizacji systemu finansowego. Niższy poziom wykształcenia i kwalifikacji siły roboczej nie pozwala jednak na zastosowanie strategii przemysłowej opartej na wysokich płacach i wysokiej produktywności (Amable, 2003).

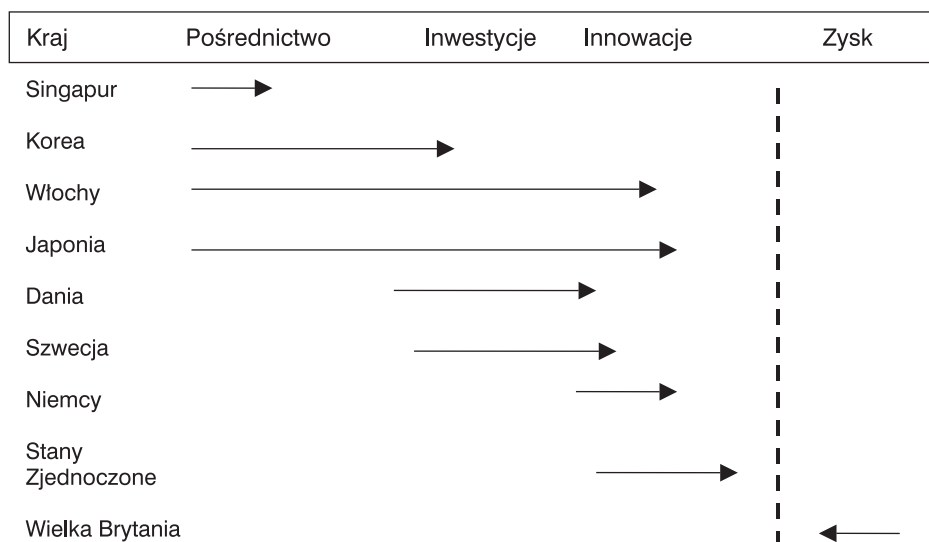

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Knell, Srholec, 2007: 60-61.

Rysunek 1. Regulacje działalności gospodarczej a rynek pracy

Najmniej elastycznym rynkiem pracy charakteryzuje się Grecja, Ukraina, Hiszpania, czy Rumunia. W tej grupie państw znajdują się również Francja i Niemcy. Największą elastyczność rynku pracy odnotować można w Stanach Zjednoczonych, Nowej Zelandii, Kanadzie i na Słowacji. Jednocześnie Kanada, Australia, Wielka Brytania, Szwecja i Finlandia należą do państw o najbardziej liberalnych warunkach prowadzenia działalności gospodarczej.

Z trzech wymienionych modeli najbardziej krytykowany jest model kontynentalny ze względu na sztywność rynku pracy uniemożliwiająca dostosowania siły roboczej, zmiany strukturalne, a także z powodu systemu finansowego opartego na kluczowej roli banków w finansowaniu przedsiębiorstw. Jest on mało elastyczny, stąd istniejąca trudność w finansowaniu przedsiębiorstw, szczególnie z sektora MSP, od których zależy dynamika rozwoju nowoczesnej gospodarki. W tym miejscu warto zwrócić uwagę, że niejako w poprzek omawianej typologii modeli kapitalizmu znajdują się dwa podstawowe modele finansowania sfery przedsiębiorstw, a mianowicie **model oparty na rynku kapitałowym** oraz właśnie **model oparty na systemie bankowym**. Ten pierwszy jest charakterystyczny dla Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii, a model oparty na systemie bankowym, np. dla Niemiec, Francji, Japonii. Ponadto, trzeba też zwrócić uwagę, że istnieje pewna trudność w precyzyjnym zaklasyfikowaniu wielu krajów do tych dwóch modeli (Owsiak, 2002: 20). Wynika to, w pewnym stopniu z mieszania się cech jednego i drugiego modelu, tj. występowania źródeł bankowych i giełdowych w pasywach przedsiębiorstw z danych państw. W zestawieniu

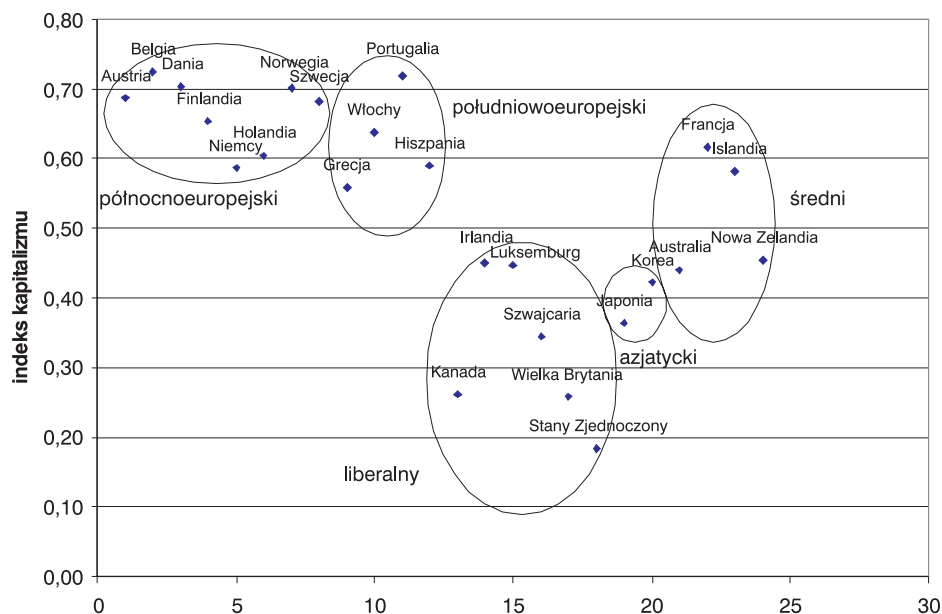
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Porter, 1990: 566.

Rysunek 2. Wybrane kraje na tle porterowskich faz rozwoju kapitalizmu²

z podziałem na te dwa modele, interesująco wyglądają cztery fazy rozwoju kapitalizmu, wyszczególnione przez M. Portera (1990): pośrednictwo, inwestycja, innowacja i zysk. Porter omawia te fazy wskazując na kult pieniądza i kreowania zysków, działania w gospodarce zmierzające do spekulacyjnego traktowania kapitału, mające swoje miejsce przede wszystkim na rynku kapitałowym. Stąd, zdaniem Portera, w państwach, w których finansowanie odbywa się w przeważającej części na modelach opartych na rynku kapitałowym, w przedsiębiorstwach na szczyt hierarchii zostają wynoszeni ludzie biegli w księgowości i prawie, nie zaś w zaawansowanej technologii, która pozwoli tworzyć projekty światowej klasy i funkcjonować przedsiębiorstwom stabilnie w długim horyzoncie czasu.

Inną konsekwencją funkcjonowania przedsiębiorstw w kręgu analiz giełdowych, stóp zwrotu i zadowolenia akcjonariuszy, charakterystyczną dla Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych Ameryki (określaną przez Portera fazą zysku), jest zapominanie o tym, że zysk czerpany z firm i przekazywany indywidualnym udziałowcom – nie jest właściwym miernikiem rozwoju gospodarczego lub sukcesu korporacji. W świetle tej uwagi, warto zwrócić uwagę na to, iż w okresie koniunktury gospodarczej przedsiębiorstwa z USA i Wielkiej Brytanii odnoszą większe sukcesy, ale recesja daje im się dotkliwiej we znaki niż przedsiębiorstwom w innych krajach (Hampden-Turner, Trompenaars, 1998: 282-283).

² Początki strzałek pokazują stan po II wojnie światowej, a końce kierunek ewolucji i stan obecny.

Źródło: Casey, 2007.

Rysunek 3. Indeks kapitalizmu Casey'a i państwa w modelach kapitalizmu

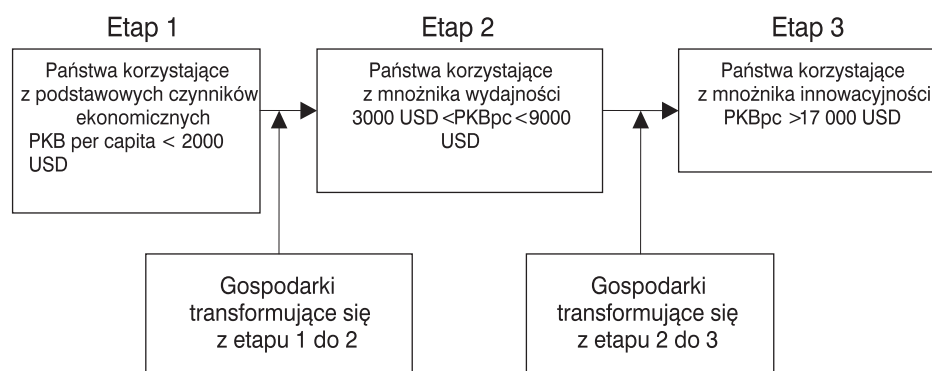
W większym stopniu ich działania oparte są na spekulacji kapitałem niż na pro-
 zaicznych działaniach gospodarczych.

T. Casey (2007) zmodyfikował klasyfikację Amable'a i stworzył jej nieco od-
 mienną wersję, opartą na wyliczonym przez niego indeksie kapitalizmu (rysunek
 3). W indeksie tym kluczowymi zmiennymi są organizacja rynku pracy, organi-
 zacja działalności gospodarczej oraz rola państwa w gospodarce. Na tej podsta-
 wie, Casey wydzielił pięć podgrup państw – modeli kapitalizmu: północnoeuro-
 pejski, południowoeuropejski, liberalny, pośredni oraz azjatycki. W swojej anali-
 zie uwzględnił państwa OECD bez krajów z Europy Wsch., Turcji i Meksyku.

Jeszcze inną klasyfikację modeli kapitalizmu wprowadzili Ch. Hampden-Tu-
 rner i A. Trompenaars (1998: 15). Ich idea wywodzi się ze zindywidualizowane-
 go podejścia do problematyki rodzajów systemów gospodarczych. W swojej pracy
 przyjmują za modelowe rodzaje kapitalizmu charakterystyczne dla siedmiu
 państw: Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Szwecji, Francji, Japonii, Ho-
 landii i Niemiec. Biorą pod uwagę takie kryteria, jak: życie codzienne obywateli,
 znaczenie pracy, stosunek do grup posiadających kapitał, styl zarządzania pra-
 cownikami, taktyki negocjacyjne. Ich zdaniem, na tej podstawie można dostrzec
 różnice pomiędzy wymienionymi państwami. Dowód tych różnic został przepro-
 wadzony na podstawie analizy ankiet wypełnianych przez 15 000 menedżerów
 z tych siedmiu państw.

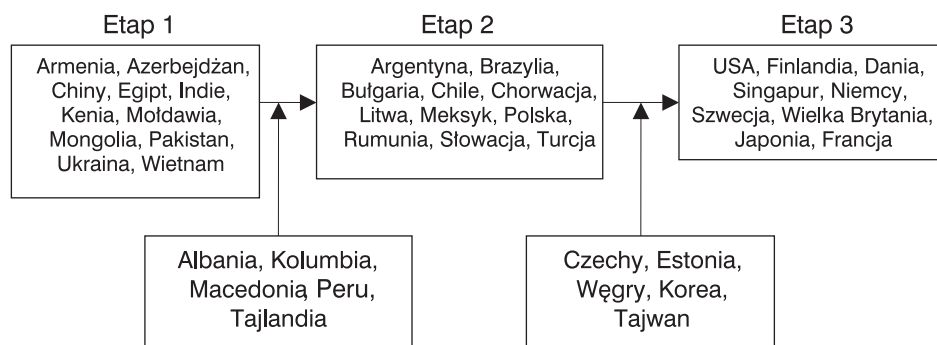
Autorzy wyszli z założenia, że warunkiem powstawania bogactwa, a tym samym rozwoju kraju jest przedsiębiorstwo odnoszące sukces, wymyślające i wprowadzające na rynek towary i usługi oraz energiczne i skuteczne działanie wszystkich grup uczestniczących w tych procesach. Innymi słowy jest to kwestia swoistego rodzaju wartości kulturowych. Wartości te decydują o charakterze przedsiębiorstwa, które je wyznaje, oraz towarów i usług, jakie je wytwarza. W istocie towary i usługi to symbole przedsiębiorstwa, które ich dostarcza. Towary nie mogą być lepsze niż ludzki proces wartościowania, przyczyniający się do ich powstania. Stąd Ch. Hampden-Turner i A. Trompenaars (1998: 16-18) wyróżniają siedem podstawowych procesów wartościowania, bez których przedsiębiorstwa tworzące dobrobyt nie mogłyby istnieć: ustanawiania reguł i odkrywania wyjątków, konstrukcji i dekonstrukcji, zarządzania jednostkami, przyswajania świata zewnętrznego, synchronizacji szybkich procesów, wybierania najlepszych oraz równości szans.

Jeszcze innym podejściem do problematyki kapitalizmu jest potraktowanie różnych jego modeli jako kolejnych faz rozwoju, biorąc za podstawę jeden system gospodarczy jako następstwo kolejnego. Istotą dobrze rozwiniętej gospodarki kapitalistycznej jest swoisty dobrobyt obywateli mierzony między innymi możliwie wysokim produktem krajowym brutto przypadającym na osobę. Wysokość wytwarzanego bogactwa jest funkcją wykorzystania kolejnych wtajemniczeń, istotnych do wejścia w kolejne fazy rozwoju. Każdej z faz rozwoju towarzyszy większa skuteczność wykorzystania czynników tworzenia bogactwa. Im lepiej czynniki te wykorzystuje dany kraj, tym w bardziej znajduje się w rozwiniętym modelu kapitalizmu i tym bardziej konkurencyjna jest jego gospodarka. Poziom bogactwa możliwy do osiągnięcia przez daną gospodarkę determinowany jest elementami polityki gospodarczej oraz instytucjami określającymi poziom efektywności

Źródło: Wywiad B. Snowdona z X. Sala-i-Martinem, *The Enduring Elixir of Economic Growth*, World Economics Vol. 7, No. 1, Styczeń-Marzec 2006.

Rysunek 4. Pięć etapów rozwoju kapitalizmu

Źródło: Opracowania własne.

Rysunek 5. Państwa według ich etapów rozwoju kapitalizmu według indeksu GCI z 2006 r.

kraju. Konkurencyjność w tym rozumieniu jest zbiorem tych czynników, które określają poziom efektywności i poziom bogactwa.

Zgodnie z tą filozofią, został stworzony indeks konkurencyjności GCI (ang. *Growth (Global) Competitiveness Index*). Uwzględnia on szereg wzajemnie uzupełniających się pojęć, których celem jest dostarczenie policzalnej formuły mierzenia konkurencyjności. Formułując zakres czynników, które pomagają wyjaśnić ścieżkę wzrostu danego kraju, przedstawia on swoistego rodzaju trzy obszary, takie jak: jakość otoczenia makroekonomicznego, standardy instytucji publicznych danego kraju, oraz wzięwszy pod uwagę istotność technologii i innowacji, także poziom rozwoju technologicznego.

W stworzeniu indeksu GCI wykorzystano bogaty zbiór danych statystycznych (ilościowych), a także dane jakościowe zaczerpnięte z World Economic Forum's Executive Opinion Survey.

2. Modele kapitalizmu i wnioski dla Polski

Wydaje się, że trzeba zgodzić się z poglądem, iż na system gospodarczy (model kapitalizmu) w danym kraju wpływa cały szereg czynników ekonomicznych i równie dużo nieekonomicznych. Szczególnie te ostatnie określają subtelne niereż różnice w przyjętych w danym kraju rozwiązaniach wynikających z uwarunkowań historycznych i kulturowych danego narodu. Tym niemniej, nawet pobieżna analiza istotnych, ekonomicznych cech współczesnych gospodarek uprawnia do sformułowania pewnych rekomendacji dla dalszego rozwoju Polski.

Odnosząc się do etapów rozwoju naszego kraju, biorących swą podstawę w indeksie konkurencyjności GCI, stworzonym przez World Economic Forum, można odnotować, że Polska znajduje się relatywnie wysoko w tej ewolucji. Niestety konkurencyjność gospodarki jest niska, i porównując się do państw przodu-

Tabela 2. Ranking 10 najbardziej konkurencyjnych gospodarek świata według indeksu GCI

	2006	2005	Zmiana	Model kapitalizmu według Casey'a
Szwajcaria	1	4	3	Liberalny
Finlandia	2	2	0	Północnoeuropejski
Szwecja	3	7	4	Północnoeuropejski
Dania	4	3	-1	Północnoeuropejski
Singapur	5	5	0	Azjatycki (?)
Stany Zjednoczone	6	1	-5	Liberalny
Japonia	7	10	3	Azjatycki
Niemcy	8	6	-2	Północnoeuropejski
Holandia	9	11	2	Północnoeuropejski
Wielka Brytania	10	9	-1	Liberalny

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych *World Economic Forum*.

jących w tej statystyce i znajdujących się na najwyższym etapie rozwoju widoczne są istotne rozbieżności.

Analizując informacje zawarte w tabeli 2 można dojść do wniosku, że Polska powinna zmierzać w kierunku modelu kapitalizmu określonego mianem północnoeuropejskiego albo liberalnego. Z omawianego zestawienia wynika, że reprezentanci tych dwóch modeli są najbardziej konkurencyjni i poziom bogactwa jest u nich najwyższy. Biorąc pod uwagę czynniki kulturowe i geopolityczne, w pierwszej chwili można powiedzieć, że łatwiej będzie Polsce podążać w kierunku modelu określonego przez Casey'a jako północnoeuropejski. Po dłuższym przemyśleniu wydaje się to mało prawdopodobne, gdyż szczególnie mentalność i kultura skandynawska (a to właśnie Dania, Szwecja i Norwegia są w czołówce państw najbardziej konkurencyjnych) jest nam bardzo odległa. Kultura skandynawska ukształtowała się pod wpływem protestantyzmu. Cechuje ją znaczny uniwersalizm, skłonność do analizy i indywidualizm oraz koncepcja moralności jako dobrowolnej umowy, pomimo, że obecnie dwie trzecie obywateli nie chodzi tam do kościoła. Skandynawowie, w większym zakresie niż przedstawiciele innych kultur traktują bardzo poważnie takie cechy, jak indywidualizm, świadomość własnej tożsamości, wyjątkowość, wolność, pragnienia i wartości. Jednocześnie podkreślają, że satysfakcja i przeznaczenie jednostki polega na rozwoju i wspieraniu innych dzięki własnemu darowi pracy i energii. Dzięki protestanckiej etyce pracy oraz presji ze strony rodziny i przyjaciół ludzie ciężko pracują, nawet wówczas, gdy rosną podatki (Hampden-Turner, Trompenaars, 1998: 211-234).

Stąd wydaje się, że w świetle potrzeb polskich reform, wewnętrznej struktury finansów publicznych, naszej kultury, a także konieczności dogonienia czołówki Europy, należałoby zastosować wiele rozwiązań zmniejszających rolę państwa w gospodarce. Przyjęcie tej koncepcji ukierunkowywałoby nas raczej w stronę modelu liberalnego. Co więcej, rola państwa jest jednym z podstawowych kryte-

Tabela 3. Pierwsza dziesiątka krajów, w których prowadzenie działalności gospodarczej jest najłatwiejsze

Miejsce w rankingu	Kraj	Model kapitalizmu według Casey'a
1	Singapur	b.d.
2	Nowa Zelandia	Pośredni ¹
3	Stany Zjednoczone	Liberalny
4	Kanada	Liberalny
5	Hong Kong	b.d.
6	Wielka Brytania	Liberalny
7	Dania	Północnoeuropejski
8	Australia	Liberalny
9	Norwegia	Północnoeuropejski
10	Irlandia	Liberalny

¹ Według klasyfikacji Amable'a w Nowej Zelandii jest model rynkowy kapitalizmu, ten sam co w państwach, które Casey zakwalifikował do modelu liberalnego.

Źródło: Bank Światowy, Doing Business 2006, <http://www.doingbusiness.org/>

riów odróżniających północnoeuropejski model kapitalizmu od liberalnego, i uwzględniając konkluzję zawartą choćby w książce M. Alberta pt. „Kapitalizm kontra kapitalizm”, to liberalny model kapitalizmu generalnie jest kierunkiem ewolucji systemów gospodarczych w XXI wieku.

M. Albert (1994: 271-281) charakteryzuje system gospodarczy, jakim jest kapitalizm, wyróżniając trzy jego fazy ewolucji. W każdej z faz podstawową zmienną jest podejście do roli państwa w gospodarce. Dla kapitalizmu w **fazie pierwszej** (od roku 1791) charakterystyczne jest wystąpienie przeciw państwu. Sztandarowym punktem odniesienia jest Rewolucja Francuska, która zakazuje działalności związkowej i ustanawia – wbrew dawnej opiece sprawowanej przez monarchię – podwaliny wolności handlu i przemysłu. W tej fazie uwidacznia się jednak nowy wyzysk „człowieka przez człowieka”. To prowadzi do odwołania się do sprawiedliwości państwa. Stąd też **druga faza** kapitalizmu (od 1891 roku) to okres wspomagany przez państwo, które jawi się jako obrońca ubogich, szaniec przeciw samowoli i niesprawiedliwości wolnego rynku. Za pomocą praw, dekretów, pod presją walki robotniczej i w drodze umów zbiorowych państwo stara się nadać bardziej ludzką postać surowemu, młodemu kapitalizmowi. Następuje rozwój prawa pracy, wzrost podatków, zmiany w systemie redystrybucji. Według M. Alberta, od około 1991 roku kapitalizm wchodzi w kolejną, **trzecią fazę** rozwoju. Państwo, usiłując zanadto despotycznie zapanować nad gospodarką, zaczęło ją dławić. Po raz kolejny zmienił się porządek priorytetów. Państwo nie jest już postrzegane jako obrońca czy organizator, lecz jako pasożyt, hamulec rozwoju. Jest to faza, w której wiele z czynności państwa powinno zostać przejętych przez rynek. Znane są już i ukształtowane podstawowe zasady życia społeczno-gospodarczego, stąd rola państwa musi ulec zmianie.

Zakończenie

Obserwując szereg indeksów konkurencyjności, problemy w zrównoważeniu budżetów, szczególnie w krajach o dużej roli państwa, a także analizując dane zawarte w tabelach 1, 2 oraz 3, dodatkowo przy konieczności gospodarczego dogonienia bogatych państw europejskich można pokusić się o zarekomendowanie Polsce przekonfigurowania naszego modelu kapitalizmu bardziej w kierunku odpowiadającemu modelowi liberalnemu.

Bibliografia

- Albert M., *Kapitalizm kontra kapitalizm*, Signum, Kraków 1994.
- Amable B., *The Diversity of Modern Capitalism*, Oxford University Press, Oxford 2003.
- Bossak J.W., *Systemy gospodarcze a globalna konkurencja*, Wydawnictwo SGH, Warszawa 2006.
- Casey T., *Comparative Capitalism and Economic Performance in the New Global Era*, artykuł prezentowany na Political Studies Conference, 11-13 kwietnia 2007.
- Goody J., *Kapitalizm i nowoczesność*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2006.
- Hall P.A., Gingerich D.W., *Varieties of Capitalism and Institutional Complementarities in the Macroeconomy. An Empirical Analysis*, "MPIfG Discussion Paper" 04/5, 2004.
- Hall P. A., Soskice D., *An Introduction to Varieties of Capitalism*, plik pdf, [z:] *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage*, Hall P.A., Soskice D. (ed.), Oxford University Press, Oxford 2001.
- Hampden-Turner Ch., Trompenaars A., *Siedem kultur kapitalizmu*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1998.
- Heilbroner R.I., *Capitalism*, [w:] *The New Palgrave Dictionary of Economic*, Macmillan, London 1987.
- Hilton R., *Capitalism – what's in a name?* [w:] *The Transition from Feudalism to Capitalism*, Eatwell J. i in. (ed.), NLB, London 1976.
- Knell M., Srholec M., *Diverging Pathways in Central and Eastern Europe*, [w:] *Emerging Varieties of Capitalism in Post Communist Countries*, Palgrave Macmillan 2007.
- Kowalik T., *Systemy gospodarcze*, Fundacja Innowacja, Warszawa 2005.
- Łukaszewicz A., *W kwestii dyskusji o modelach ustrojowych*, [w:] *Dylematy wyboru modelu rozwoju gospodarczego Polski*, AE w Krakowie, Kraków 2005.
- Owsiak S., *Sektor finansowy w Polsce*, PWE, Warszawa 2002.
- Porter M.E., *The Competitive Advantage of Nations*, Free Press, New York 1990.
- System finansowy w Polsce*, Pietrzak B., Polański Z., Woźniak B. (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Wojtyna A., *Alternatywne modele kapitalizmu*, [w:] *Dylematy wyboru modelu rozwoju gospodarczego Polski*, AE w Krakowie, Kraków 2005.

Models of Capitalism vs. the Direction of Economic Development in Poland

Summary

Firstly, the article endeavors to define the vary concept of capitalism as well as to catalogue studies of socio-economic systems contained in contemporary literature. Described are the key drivers of a free-market economy that provide the basis for further classification. Having surveyed diverse models of capitalism, the positions of individual states have been displayed. States classed within individual model groups have been then ranked vis-à-vis their competitive factors. The classification and analyses have subsequently led to a more general recommendation in respect of the desirable direction of economic expansion in Poland.